

УДК 502.3

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ

Вартанян Г.В.

В статті розглядаються підходи до розробки стратегій формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій з урахуванням національних і регіональних стратегій, також досліджується необхідність проведення оцінки ефективності використання туристичного потенціалу поліфункціональних територій.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними задачами. Однією з найважливіших складових механізму формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій є обґрунтування стратегії. Особливо важливе розуміння довготермінової стратегії для тих сфер діяльності, розвиток яких пов'язаний з використанням досить великого обсягу ресурсів, проте результати їх використання будуть отримані в майбутньому.

Стратегічні напрями повинні формуватися з урахуванням національних і регіональних інтересів і забезпечувати, з одного боку сталий розвиток поліфункціональних територій, з другого – ефективну діяльність суб'єктів господарювання. Найскладнішою проблемою, яка при цьому виникає, є узгодження цілей розвитку суспільства, суб'єктів господарювання, власників ресурсів в контексті сталого розвитку. Тому доцільно обґрунтувати альтернативні варіанти стратегій, із забезпеченням гнучкості процесів управління (на рівні підприємств і організацій) та регулювання (на рівні регіону та держави) формуванням та реалізацією туристичного потенціалу поліфункціональних територій.

Аналіз досягнень та публікацій за темою дослідження даної проблеми. М. В. Гудзь, в своїй монографії [3, с. 54-58] розглядає механізми ефективного використання потенціалу курортно-рекреаційних територій (КРТ), але в даній науковій роботі не розглядається використання потенціалу КРТ в аспекті сталого розвитку туристичної діяльності.

Л. М. Черчик та Н. В. Коленда детально розписують інструменти механізмів використання сукупного потенціалу територіальних рекреаційних систем [4, с. 50-57], що дає можливість розвинути дослідження розробки стратегій використання зокрема туристичного потенціалу полі функціональних еколого-економічних територіальних систем.

Вивчення та узагальнення існуючих наукових підходів до обґрунтування стратегій розвитку туристичного потенціалу, що розглядалися в роботах Л. М. Черчик, М. В. Гудзь, Н. В. Коленда [3, 4, 5], дозволило зробити висновок, щодо необхідності обґрунтування стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою дослідження є виявлення та розробка стратегій формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій. На нашу думку, практичний інтерес, щодо обґрунтування стратегії становить саме процесний підхід [5]. Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу ПФТ повинні встановлюватись з урахуванням національних і регіональних стратегій соціально-економічного розвитку. Тому в статті також розглядається доцільність використання ієрархічного підходу до обґрунтування цих стратегій.

Викладення основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процесний підхід передбачає низку етапів:

I. Підготовчий етап, що включає збір інформації про види та стан екосистем в межах ПФТ.

II. Аналітичний етап передбачає аналіз ресурсів, вивчення проблем, перешкод і можливостей їх використання для розвитку певного виду (видів) туризму.

III. Прогнозування тенденцій розвитку туристичної діяльності за найбільш перспективними сегментами, впливу туристичних навантажень на екосистеми.

IV. Організаційний етап: визначення цілей, вибір стратегії розвитку туристичного потенціалу ПФТ; розробка програми реалізації стратегії; вибір форм туристичного підприємництва для забезпечення ефективного використання туристичного потенціалу ПФТ.

На першому етапі проводиться збір та обробка статистичної інформації про кількісні та якісні характеристики ресурсів, умов та засобів туристичного потенціалу ПФТ. Для цього використовуються звіти органів управління земельних та водних ресурсів, статистичні щорічники

(природно-рекреаційний, трудовий, інфраструктурний, екологічний та фінансовий потенціал), звіти обласного управління екобезпеки, результати польових досліджень.

Наступним етапом є аналітичний, який допоможе з'ясувати передумови формування туристичного потенціалу ПФТ, оцінити його сучасний кількісний та якісний склад, що дозволить оцінити перспективи використання.

Ретроспективний аналіз ресурсного забезпечення дає змогу визначити причини та динаміку змін кількісних та якісних характеристик потенціалу. Оперативний аналіз дає змогу визначити сучасний стан ресурсів. При цьому варто враховувати їх якісні та кількісні характеристики, додаткові джерела формування туристичного потенціалу ПФТ. Особливістю туристичного потенціалу є його територіальна обмеженість, яка обумовлює здійснення туристичної діяльності на території розміщення ресурсів, визначає спеціалізацію туристичної сфери та потенційні можливості її розвитку.

Тому передбачається аналіз наявних екосистем, придатних для використання у туристичній сфері, аналіз земель, які використовуються не за основним призначенням. Це реальні резерви, які можна використати для нарощення туристичного потенціалу ПФТ. Водночас, отримана інформація може стати для обґрунтування заходів щодо відновлення порушених ландшафтів, деградованих чи вичерпаних відновних ресурсів.

Аналіз умов розвитку туризму передбачає вивчення кількісних та якісних характеристик загальної та спеціальної інфраструктури туристичної сфери. Збільшення її величини можна досягти за рахунок покращення покриття автодоріг, збільшення кількості шляхів із твердим покриттям, покращення якості послуг зв'язку тощо. Нарощування спеціальної інфраструктури можливе завдяки розширенню кількості приватних підприємств туристичної сфери, запровадження ефективних організаційних форм туристичного підприємництва. Якщо проведений аналіз свідчить про недостатній рівень забезпечення туристичної сфери фахівцями, то є потреба у перепідготовці фахівців та відкритті відповідних спеціальностей у навчальних закладах.

Аналіз фінансування має включати не лише рух грошових потоків туристичних та інших підприємств, а й їх перерозподіл, вивчення структури джерел інвестування, факторів підвищення інвестиційної привабливості туристичної сфери з одного боку, відтворення екосистем ПФТ – з другого. Останній аспект визначає екологічні умови освоєння екосистем для розвитку туризму.

Другий етап передбачає також виявлення проблем, які стоять на

перешкоді формування туристичного потенціалу ПФТ та розвитку туризму. Для цього необхідно ідентифікувати проблеми за сферами виникнення. Зокрема це можуть бути такі:

- економічні проблеми як відсутність достатнього рівня фінансування туристичної сфери; низький рівень інвестиційної активності у цій сфері; традиційні підходи до вибору організаційних форм туристичного підприємництва; низький рівень розвитку інфраструктурного забезпечення рекреаційних систем регіону, що проявляється як в кількісному так і якісному відношенні;

- екологічні – надмірне антропогенне навантаження на окремі екосистеми; несприятливий вплив промислового виробництва, забруднення довкілля;

- правові – відсутність досконалої нормативно-правової бази регулювання відносини власності у природокористуванні; відсутність нормативів раціонального використання природних ресурсів, норм антропогенного навантаження на окремі екосистеми, механізми застосування санкцій до порушників; відсутність дієвого екологічного законодавства;

- соціальні – низький рівень екологічної культури населення; низький рівень життя та доходів населення [4, с. 42-43].

Однією з проблем є неефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів, оскільки окремі території не зовсім освоєні, інші ж потерпають від надмірного антропогенного навантаження, багато з них перебувають у самовільному користуванні. Тому є потреба у розробці та впровадженні механізмів освоєння та експлуатації туристично-рекреаційних ресурсів.

Прогнозування тенденцій розвитку туристичної діяльності (третій етап) передбачає виявлення найбільш перспективних сегментів розвитку туристичного природокористування. Проте, на нашу думку, для забезпечення ефективності реалізації туристичного потенціалу ПФТ, доцільно використати комплексний підхід і розглянути «стратегічні набори» туристичних послуг для кожної ПФТ.

На основі прогнозів, розробляються цілі нарощення туристичного потенціалу ПФТ (четвертий етап). Такими можуть бути:

- удосконалення системи управління туристичним природокористуванням для забезпечення ефективного розвитку;

- освоєння нових туристичних ресурсів, їх охорона, ефективне використання та відновлення;

- раціональне використання природних туристично-рекреаційних ресурсів;

- удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку туризму;

- підвищення рівня екологічної культури та освіти населення;

- формування навиків зеленого туристичного підприємництва у населення регіону;

залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у сферу туризму.

Реалізація економічних цілей спрямована на підвищення конкурентних переваг кожної ПФТ за рахунок розвитку різних атракцій екосистем та відповідних видів туризму, зокрема природно-пізнавального напряму, екотуризму, короткочасного відпочинку, що забезпечить менше антропогенне навантаження на ПФТ.

Реалізація цілей правового характеру націлена на удосконалення та розробку нових нормативних актів регулювання розвитку екосистем, які враховуватимуть рівень антропогенного навантаження та інтенсивність використання природно-рекреаційних ресурсів.

Соціальні цілі – це задоволення внутрішніх потреб у природних рекреаційних ресурсах та послугах, а також зовнішнього в допустимих межах, підвищення рівня екологічної культури населення.

Реалізація екологічних цілей покликана забезпечити зменшення викидів в атмосферне повітря та воду, покращити екологічну ситуацію, забезпечить раціональне використання ПФТ, а отже – туристичну привабливість регіону.

На етапі нарощення туристичного потенціалу ПФТ закладаються перспективні можливості розвитку туризму, тобто відбувається створення нових видів туристичного продукту. Нарощення туристичного потенціалу ПФТ характеризується певною діалектичною єдністю якісних і кількісних ознак. Критерієм якості туристичного потенціалу ПФТ є ступінь збалансованості ресурсів, умов та засобів екосистеми з вимогами господарської сфери, що динамічно розвивається.

Незалежно від того, після якого етапу розвитку відбувається реалізація наявного туристичного потенціалу ПФТ, постає потреба в оцінці ефективності його використання. Особливу увагу під час аналізу ефективності використання туристичного потенціалу ПФТ слід приділяти продуктивності екосистеми. Її підвищення за умов інтенсифікації туристичної діяльності має особливе значення, оскільки пов'язане з переходом економіки від переважного екстенсивного використання ресурсів ПФТ до інтенсивного. Демонструють рівень ефективності використання туристичного потенціалу ПФТ такі показники: темпи зростання туристичної діяльності в контексті обсягів наданих послуг; частка доходів від туристичної діяльності у ВРП; прибутковість різних

видів туристичної діяльності; темпи зростання внутрішнього туризму; темпи зростання в'їзного туризму; позитивні зміни якості НПС; відсутність негативних змін екосистем ПФТ.

Залежно від отриманого результату обирається стратегія формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій.

Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу ПФТ повинні встановлюватись з урахуванням національних і регіональних стратегій соціально-економічного розвитку. Тому доцільно використати ієрархічний підхід до обґрунтування цих стратегій (табл. 1).

На першому рівні доцільно розмістити стратегії, які визначатимуть поведінку суб'єктів ПФТ у конкурентному середовищі: збалансування інтересів, формування конкурентних переваг, завоювання стратегічних зон господарювання.

Таблиця 1

Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій

Рівень	Типи	Стратегія	
I	Поведінкові	Стратегія збалансування інтересів	стратегії взаємних поступок стратегії конструктивізму стратегії узгодження дій
		Стратегія формування конкурентних переваг	Конгломеративна фокусування диверсифікації
		Стратегія завоювання стратегічних зон господарювання	антикризова, стабілізації, утримання позицій, розширення співпраці
II	Конкурентні	Конгломеративна	
		Стратегія фокусування	
		Стратегія диверсифікації	горизонтальна, концентрична
III	Функціональні	Інвестиційні	Інвестування у реалізацію наявного туристичного потенціалу ПФТ Інвестування у відтворення туристичного потенціалу ПФТ Інвестування у нарощення туристичного потенціалу ПФТ Інвестування у створення нових атракцій
		Маркетингові	

Стратегія збалансування інтересів дозволяє забезпечити найбільш ефективне використання туристичного потенціалу ПФТ і застосовується тоді, коли на цій території зосереджені різнопланові ресурси, запаси їх досить великі для розвитку різних видів діяльності. Ця стратегія може реалізовуватись на основі таких поведінкових типів:

- стратегії взаємних поступок, що передбачає пошук компромісних рішень за рахунок свідомої відмови від частини власних інтересів у використанні наявних ресурсів ПФТ на користь іншої сторони, щоб отримати взаємну вигоду;

- стратегії конструктивізму, яка передбачає досягнення домовленостей у поєднанні зусиль для нарощення туристичного потенціалу ПФТ для створення нових напрямів діяльності, формуванні нових сегментів на туристичному ринку за рахунок пошуку та прийняття конструктивних рішень, які б задовольняли інтереси зацікавлених сторін;

- стратегії узгодження дій, яка доцільна у випадку, якщо ситуація вимагатиме проведення взаємоузгоджених дій, спрямованих на відтворення природно-ресурсного потенціалу ПФТ.

Стратегія формування конкурентних переваг дозволяє забезпечити конкурентні переваги у використанні туристичного потенціалу ПФТ і застосовується як забезпечувальна при використанні стратегії конструктивізму при формуванні нових сегментів на туристичному ринку та застосуванні поділу зон впливу і спеціалізації. Ця стратегія може реалізовуватись на основі конкурентних стратегій другого рівня: конгломеративної, фокусування, диверсифікації, які будуть розглянуті нижче.

Стратегія завоювання стратегічних зон господарювання застосовується у випадках інтенсивної конкуренції щодо використання туристичного потенціалу ПФТ і може реалізовуватись на основі таких її видів:

- антикризової стратегії, коли є потреба невідкладної реалізації комплексу антикризових заходів, спрямованих як на формування туристичного потенціалу ПФТ, так і на його відтворення та нарощування з дотриманням при цьому інтересів усіх зацікавлених сторін, залучаючи переважно фінансову підтримку з боку держави (наприклад, розробка та фінансування цільових програм природоохоронного характеру, розвитку туризму тощо);

- стратегії стабілізації, якщо сформовані види економічної діяльності та напрями використання туристичного потенціалу ПФТ залишаються перспективними;

- стратегії утримання позицій, якщо існують конкурентні переваги, які дозволяють досягнути високого рівня розвитку на довготривалу перспективу та забезпечити ефективне використання туристичного потенціалу ПФТ;

- стратегії розширення співпраці, коли власних ресурсів для ефективного розвитку не вистачає і є потреба, для постійного підтримання досягнутих результатів, пошуку нових можливостей їх підвищення за рахунок залучення власних та сторонніх ресурсів. Цей вид стратегії – забезпечувальний для стратегії узгодження дій.

Враховуючи специфіку поліфункціональних територій – багатофункціональність туристичного потенціалу, стратегіями другого рівня можуть бути: конгломеративна, фокусування, диверсифікації.

Конгломеративна стратегія передбачає заходи нарощення туристичного потенціалу ПФТ та формування нових туристичних та рекреаційних продуктів, технологічно не пов'язаних з існуючими, на нових ринках.

Стратегія диверсифікації дозволяє досягти конкурентних переваг завдяки комплексному використанню туристичного потенціалу ПФТ, рівень якого невисокий, і може мати такі форми: концентрична, яка націлена на реалізацію наявного туристичного потенціалу ПФТ шляхом впровадження нових видів туристичних послуг; горизонтальна яка передбачає розвиток супутніх видів діяльності на основі нових технологій освоєння туристичного потенціалу ПФТ.

Третій рівень – забезпечувальний, потребує використання функціональних стратегій: товарної, маркетингової, інвестиційної, фінансової, кадрової тощо.

Висновки за даним дослідженням та перспективи подальших досліджень в даному напрямку. Одже завдяки процесному та ієрархічному підходам було обґрунтовано стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних.

Було зазначено, що стратегічні напрями повинні формуватися з урахуванням національних і регіональних інтересів і забезпечувати, з одного боку сталий розвиток поліфункціональних територій, з другого – ефективну діяльність суб'єктів господарювання.

Обґрунтовано альтернативні варіанти стратегій, що забезпечують гнучкість процесів управління та формуванням та реалізацією туристичного потенціалу поліфункціональних територій.

Література

1. Вартадян Г. В. Теоретико-методичні підходи типізації поліфункціональних екосистем // Економіка: реалії часу. – 2013. - №4(9). – С. 161 – 166.
2. Грановська Л. М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій : монографія / Л. М. Грановська. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – 414 с.
3. Гудзь М. В. Потенціал приморської курортно-рекреаційної території: стан і перспективи використання: монографія / М.В. Гудзь; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 352 с.
4. Коленда Н. В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації / Герасимчук З. В., Коленда Н. В., Черчик Л. М. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 172 с.
5. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.

Abstract

Vartanian A.

Strategies of the Multifunctional Territories' Tourism Potential's Formation and Realization

In the article the approaches to the development of strategies of multifunctional areas' tourism potential's formulation and implementation which is based on national and regional strategies are considered, also examines the need to assess the efficiency of tourism potential field of multifunctional areas.